

Recenzija, prikaz knjige, kritika / 1.19

Tita Porenta

ODSTRTA DEDIŠČINA

Muzejske zbirke pri Slovencih v Italiji, na Madžarskem in v Avstriji

Tik pred koncem leta 2003 je izšla že 35. številka Knjižnice Glasnika Slovenskega etnološkega društva. V njej je zbrano gradivo s treh posvetov o materialni etnološki dediščini v Italiji, na Madžarskem in v Italiji, ki jih je leta 2001, 2002 in 2003 organizirala delovna skupina za zamejce pri Slovenskem etnološkem društvu. Zbornik sta uredili dr. Katalin Munda Hirnök in mag. Polona Sketelj v sodelovanju z uredniškim odborom v sestavi Marija Kozar - Mukič, mag. Martina Piko - Rustia in Martina Repinc.

Zbornik nosi pomenljiv naslov Odstrta dediščina, kar se zdi povsem na mestu, kajti za mnoge udeležence so bila posvetovanja in ogledi muzejskih zbirk prvo srečanje s to problematiko, hkrati pa naslov nakazuje potrebo po sistematičnem pristopu slovenske etnologije pri nadaljnjem sodelovanju z zamejskimi kolegi.

Sama sem se udeležila prvih dveh posvetovanj, ki sta v meni vzbudili posebno zanimanje. Ker problematike zamejskega prostora ne poznam dobro, bi v nadaljevanju rada vsebino zbornika ocenila predvsem z muzejskega zornega kota.

»Odstiranje« izbrane problematike je pravzaprav nadaljevanje programa ene najbolj delavnih strokovnih skupin pri SED, skupine za zamejce, ki že vrsto let vzdržuje strokovne stike z etnološkimi strokovnjaki in ljubitelji med Slovenci onstran meje tako, da »jih vabi na strokovna srečanja, posvetovanja, simpozije, jih obvešča o pomembnejšem dogajanju v etnologiji in jim s strokovnimi nasveti pomaga pri reševanju organizacijskih in strokovnih vprašanj,« kot pravi mag. Polona Sketelj v uvodnem prispevku, kjer povzema tudi zgodovino sodelovanja, ki je do sedaj poudarjalo etnološko raziskovanje. Med pripravami na register premične kulturne dediščine pa se zdi tokratni vsebinski izbor projekta povsem logičen in nujen. Idejo o proučitvi razmer, v katerih delujejo slovenske zamejske muzejske zbirke, je leta 2001 podprla tudi takratna predsednica SED, dr. Breda Čebulj - Sajko, ena prvih članic omenjene delovne skupine.

Projekt predstavitve problematike varovanja muzejskih zbirk na območjih, kjer živijo Slovenci v sosednjih državah, je bil zasnovan tridelno: tri izbrana območja, tri ekskurzije in trije strokovni posveti. Tako je zasnovan tudi zbornik: vsak sklop napoveduje uvodna beseda, ki ji sledita predstavitve zbirk in razprava. Urejen je po posvetih (italijanski, madžarski in avstrijski), prispevki pa si sledijo tako, kot so bili na njih predstavljeni. Na koncu sledijo angleški povzetki vseh treh uvodnikov in seznam avtorjev. SED je projekt izvedel ob finančni podpori Ministrstva za kulturo in posameznih soorganizatorjev »na terenu«, Narodne in študijske knjižnice iz Trsta, Muzeja

Savarie iz Szombathelya in Zveze Slovencev na Madžarskem ter Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik, Krščanske kulturne zveze in Slovenske prosvetne zveze iz Celovca.

Na Rajžah smo si ogledali le del predstavljenih zbirk. Italijansko zamejsko območje je namreč preobsežno, zato smo videli le zbirke v tržaškem zaledju, ostale so na kratko predstavljene v zborniku. Na ekskurziji v Porabju Skok čez srebrni breg smo si ogledali dve od treh muzejskih zbirk in lončarsko delavnico ter nekatere porabske vasi. Tudi na Koroškem je ekskurzija udeležence popeljala le po nekaterih muzejskih zbirkah, zbirkah zasebnih zbiralcev in ustanovah, ki se ukvarjajo s kulturno dediščino. Zbornik torej združuje informacije o ogledih zbirk z dodatnimi prispevki, predstavljenimi na treh posvetih, s katerimi so sodelovali skoraj vsi, ki se kakor koli ukvarjajo z materialno dediščino Slovencev v sosednjih državah. Osnovni pregled muzejskih zbirk dopolnjujejo zbrani podatki o kulturnih ustanovah in posameznikih, ki hranijo različno muzejsko gradivo, in načinih organiziranja zbiranja, konserviranja, dokumentiranja, raziskovanja in predstavljanja materialne dediščine.

V »italijanskem« delu zbornika so predstavljene etnološke zbirke v Muzeju Kraška hiša v Repnu, Muzejska zbirka Ricmanje, Ribiški muzej v Križu, Muzej v Bardu v Benečiji, Muzejska zbirka v Reziji in na Bukovju pri Števerjanu ter Etnološka zbirka pri Narodni in študijski knjižnici v Trstu. V tem sklopu sta v dveh prispevkih poudarjeni tudi problematiki konservacije ter uporabe, hranjenja in restavriranja ljudske noše v Tržaški folklorni skupini Stu ledi. Uvodne in sklepne misli podaja Milan Pahor iz Narodne in študijske knjižnice v Trstu, ki je iz vsega povedanega v referatih in razpravi izoblikoval naslednje ugotovitve:

- Nujnost zaposlitve etnologa/etnologinje pri slovenski ustanovi;
- ustanovitev mreže muzejskih zbirk Slovencev v Italiji;
- koordinacijo dela in medsebojno pomoč pri popisu vseh zbirk;
- pripravo muzejskih katalogov za vsako zbirko;
- pripravo skupnega večjezičnega vodiča po vseh zbirkah.

V razpravi je Igor Juran zbranim predstavil še en primer zamejskega kulturnega vsakdanjika na primeru muzeja v Doberdolu, kjer slovenska in italijanska skupnost ne najmeta skupnega jezika. Razprava je tekla v smeri ugotavljanja formalnih prizadevanj za zaposlitev slovenskega etnologa v Italiji in povezovanja s Skupnostjo muzejev Slovenije.

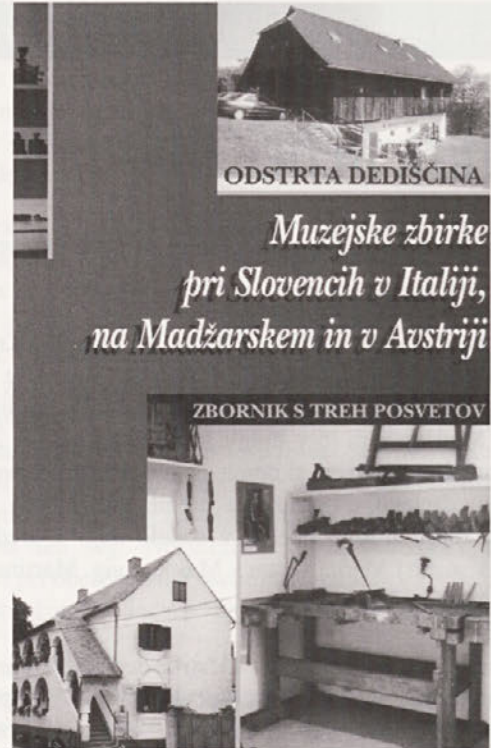
V Porabju deluje slovenski muzej v Monoštru. Izčrpno ga je predstavila dr. Katalin Hirnök Munda, ki je bila v njem nekaj časa tudi zaposlena. Čeprav že nekaj let dela v Ljubljani, je predstavila tudi načrte Muzeja Avgusta Pavla in predloge za nadaljnje sodelovanje z muzeji, muzejskimi zbirkami in drugimi ustanovami, tako v zamejstvu kot Sloveniji. Druga kustodinja s prav tako obširnimi strokovnimi raziskovalnimi opusom je domačinka Marija Kozar - Mukič, ki skrbi za slovenske etnološke zbirke v Muzeju Savarija v Szombathelyu. V svojem

referatu je povzela celoten pregled desetletnega etnološkega dela pri Slovencih v Porabju. Francek Mukič v tretjem referatu predstavlja nenavaden način zbiranja etnološkega gradiva med domačini - radiopisje ali pomen porabskega radijskega programa za ohranjanje domače govornje besede.

Marija Kozar - Mukič, ki je na posvetu povezovala program, je kljub temu, da je slovenska dediščina na Madžarskem strokovno varovana, strnila sklepne misli v smeri večjega povezovanja med slovenskimi, madžarskimi in avstrijskimi etnologi, poudarila potrebo po čezmejnem sodelovanju in iskanju sredstev na natečajih Phare, promociji učnih načrtov s porabskimi vsebinami v slovenskih osnovnih in srednjih šolah in izmenjavi potujočih razstav o zamejski kulturi. Podobno kot v Italiji je bila poudarjena potreba po skupnem vodniku po vseh etnoloških zamejskih zbirkah. V razpravi je dr. Gačnik opozoril na konceptualno vprašanje glede uporabe razstave kot medija za promocijo slovenstva, znanosti in stroke. »Prek skupne mreže teh muzejev v zamejstvu bi lahko utrjevali prepoznavnost zamejskih kultur, tako glede na matično državo kot na tisto, v kateri so locirani muzeji. Gre za globalno, strateško in konceptualno vprašanje o poslanstvu in družbeni vlogi takšnih muzejev,« je povedal dr. Gačnik. Dopolnil ga je dr. Slavko Kremenšek, ki je podprl besede gospoda Bruna Volpija Lisjaka, da ne gre »gledati preveč na problematiko mej oz. z zornega kota matica - zamejstvo,« in poudaril potrebo po vključevanju zamejskih raziskovalcev v osrednje slovenske raziskovalne programe, kot je to storila Marija Kozar - Mukič in dosegla velike uspehe s topografijo, monografijo in slovarjem. Po njegovem je problematika zamejstva problem regionalizma, ki sestavlja celoto na podlagi splošnih načel, koncepta, ki pa ga večina ne upošteva.

Več kot polovico zbornika zavzemajo referati, predstavljeni na posvetu na Koroškem Program in sklepne misli s posveta o etnoloških zbirkah na avstrijskem Koroškem in Štajerskem je predstavila Martina Piko - Rustia. Po njenih besedah se na Koroškem poudarja ohranjanje dediščine in spominov »kar ni le posledica dejstva, da dediščina izginja, temveč tudi neustavljivega spreminjanja jezikovne podobe južne Koroške. Etnologija tega razvoja ni mogla in ne more zaustaviti, tudi identitet ne ustvarja, njena naloga je predvsem drugačna - to je ohranjanje dediščine in spomina na polpreteklo zgodovino na eni ter raziskovanje sodobnega družbenega razvoja na drugi strani«. Da je to res, pričajo številni prispevki priznanih koroških in slovenskih etnologov, ki obdelujejo gradivo Krščanske kulturne zveze, Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik, Slovenske prosvetne zveze, raznih društev in zasebnikov.

Na Koroškem etnološko delo opravljajo etnologi in strokovnjaki z obeh strani meje. Rezultati se zrcalijo na vseh področjih - zbiranju, raziskovanju, arhiviranju in razstavljanju etnološke dediščine. Prvi muzej koroških Slovencev, v katerem si je mogoče ogledati stalno etnološko razstavo, je nastal na Kostanjah, kjer so v ta namen obnovili Drabosnjakov dom. V zborniku o tem projektu pišeta Ernest Dragaschnig in dr. Vito Hazler. Ob zbirki, ki sta jo uredili mag. Polona Sketelj in Uši Sereinig, Kostanjčani organizirajo tudi živahno kulturno

dejavnost, z namenom opozoriti na prisotnost slovenskega jezika na tem območju nekoč in danes.

Z razstavljanjem etnološkega gradiva iz svoje Narodopisne zbirke se ukvarja tudi Slovenska prosvetna zveza, in sicer v k & k centru v Šentjanžu v Rožu. Ker je prostor namenjen zadovoljevanju različnih kulturnih interesov ljudi, kulturni vzgoji ter izobraževanju in medsebojnemu spoznavanju pripadnikov obeh narodnih skupnosti, je pri razstavnici politiki prevladala misel, da se »predmeti narodopisne zbirke ne razstavijo kot stalna zbirka, temveč so le izhodišče za raziskovanje nekdanjega načina življenja koroškega prebivalstva v dvojezičnem okolju, to se pravi, da se čim bolj izrabi informacijsko-komunikacijska moč posamičnih predmetov,« kot je zapisala Irena Destovnik, ki skrbi za zbirko. Vse štiri razstave, ki so jih do sedaj pripravili v organizaciji Slovenske prosvetne zveze, so se uspešno predstavile na Koroškem, v Sloveniji in Italiji.

Program razstavljanja etnografske dediščine v okviru projekta Kulturologija & ekonomija v Podnu, Slovenjem Plajberku in drugod po Koroškem, ki se uresničujejo v sodelovanju s sponzorjem, nemškimi podjetjem Economic Team GmbH, vztrajnim sodelovanjem članov družine Lausegger in nekaterih prizadevnih vaščanov, je v obsežnem referatu predstavila dr. Herta Maurer - Lausegger. Kljub navedeni gmotni podpori pa ostaja ta »zasebna dvo- in večjezična kulturna ponudba tudi sad skupnega idealizma«.

Krščanska kulturna zveza in Narodopisni inštitut Urban Jarnik posvečata precej pozornosti tudi zbiranju, urejanju in ohranjanju arhivskega, fotografskega in tonskega gradiva. posvečata tudi. Obe instituciji imata osrednjo vlogo pri vzpostavljanju vezi med strokovnjaki v Sloveniji in zbiratelji in ustvarjalci dediščine na Koroškem. Na tak način so se začele urejati in proučevati številne dragocene zapuščine, med njimi npr.

Zablatnikova zapuščina na Jerebičji poti v Celovcu, pri kateri je poudarjeno transkribiranje zapisov, torej problematika dokumentiranja, ki je zahtevna - kot je razvidno iz referata dr. Petra Fistra - tudi v primeru arhivskega varovanja arhitekturne dediščine.

Nenavaden naslov prispevka dr. Marije Makarovč Etnološke zbirke »brez muzeja« odpira problem varovanja predmetov, ki jih hranijo zasebniki kot del hišne dediščine, ali predmetov iz zbirk raznih zbirateljev, ki so s popularizacijo izpostavljeni lovcem na starine. Na primeru tekstilne zbirke Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik pa avtorica opozarja na izpolnitev obljube o primerni razstavi darovanih predmetov, pri tem pa ostaja moralna dilema, ali te predmete vrniti, če take možnosti v bližnji prihodnost ne bo.

Referate na Koroškem je zaokročila predstavitev delovanja Kulturnega društva Člen 7 in Pavlove hiše iz avstrijske Štajerske, ki sta v skupni kulturni trikotnik povezana s Porabjem, z uspešnim čezmejnim sodelovanjem s Koroškim muzejem Ravne na Koroškem pa tudi z drugimi kraji v Sloveniji. Koncept, poudarjen na posvetu v Porabju, je med štajerskimi Slovenci že zaživel v obliki projekta Muzej manjšin, v katerem bodo predstavili tudi nemško manjšino iz Apaške doline in Rome iz Prekmurja in na ta način »prispevali svoj delež pri nastajanju te regije in pri uresničevanju želje Avgusta Pavla po mirnem sožitju etničnih skupin«, zaključuje Susanne Weitlaner. O projektu bomo vsekakor slišali kaj več na posvetu SED med štajerskimi Slovenci letos jeseni.

Zbornik o muzejskih zbirkah pri Slovencih v Italiji, na Madžarskem in v Avstriji podaja prvi pregled nad lokacijami oziroma evidentira obstoječe muzejske zbirke pri Slovencih zunaj meja Slovenije. Tridelna vsebinska zasnova daje zborniku novo razsežnost in pomeni velik uredniški zalogaj. Čeprav so referati tako po obsegu kot po vsebini precej neenotni, nudijo zanimivo splošno informacijo o stanju in dejavnosti zbirk, hkrati pa lahko primerjamo okoliščine in vzroke nastanka in poslanstva teh zbirk pri dokazovanju poselitvene avtonomnosti in ohranjanju občutkov narodne pripadnosti. V razpravah, ki so sledile predstavitvi referatov, je zaslediti še misli o raziskovalni tradiciji dosedanjega sodelovanja med etnologi na obeh straneh meje in o splošnem odnosu matične države do njenega »praga«. Med pomembnimi zaključki so tudi potrebe po oblikovanju enotnega koncepta in strategije teh zbirk in njihovi promociji nestrokovni javnosti. Zbornik pa naj bi nenazadnje opozarjal tudi na zavest o pomenu takega programa, ki bi omogočal ohranjanje materialne dediščine predvsem v njeni primarni obliki. Žal je bilo med udeleženci posvetov le malo predstavnikov etnologov muzealcev iz Slovenije, še manj predstavnikov Ministrstva za kulturo, Skupnosti muzejev Slovenije in predstavnikov drugih institucij, ki odločajo o realizaciji sklepnih misli.

Zbornik Odstrta dediščina je bil predstavljen na tiskovni konferenci Slovenskega etnološkega društva v Cankarjevem domu 12. marca 2004. Na njem so organizatorji še enkrat na kratko predstavili potek ekskurzij in posvetovanj ter povzeli zaključne misli. Predstavitev je zaključila dr. Breda Čebulj - Sajko z

Organizatorji in uredniški odbor zbornika Odstrta dediščina na predstavitvi v Cankarjevem domu. Od leve proti desni sedijo: Katalin Munda-Hirnok, Polona Sketelj, Milan Pahor, Marija Kozar - Mukič in Martina Piko-Rustia. Foto: Miha Mulh, 12. 3. 2004

Publika na predstavitvi. Foto: Miha Mulh, 12. 3. 2004

besedami, da je SED na vse simpozije vabil tudi Ministrstvo za kulturo in Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu na Ministrstvu za zunanje zadeve. Medtem ko se je Ministrstvo za kulturo vedno pozitivno odzvalo in finančno podprlo vse tri simpozije, osebno pa sta se posveta v Ljubljani udeležili tudi Milena Domljan in Jerneja Batič, pa je bila prošnja na Ministrstvu za zunanje zadeve zavržena brez obrazložitve in finančne podpore, njihovi uradniki pa so se udeležili le prvega posveta. Dr. Čebulj - Sajko je po prvem simpoziju po dolgem pregovarjanju z g. Pelikanom, ki je bil tedaj zadolžen za Slovence v Italiji (danes pa je tam veleposlanik), uspela avdiencia, katere rezultat je bil sestanek s predstavniki MSZS in MK v zvezi z reševanjem problematike zaposlitve etnologa v Trstu. Predlog so posredovali Vladi RS, kjer naj bi preučili možnost vsaj polovičnega financiranja plače etnologa. Tu pa so žal prizadevanja zastala.

Duo Albert in Pavle, harmonikarja iz Avstrije. Foto: Miha Mulh, 12. 03. 2004

Prireditve je spremljal kulturni program, ki so ga pripravili Slovenci iz sosednjih držav, na televizijskem ekranu pa so se zvrstili tudi trije filmi, ki so bili posneti na vseh treh posvetih:

1. Utrinki s posvetovanja SED "Etnološka dediščina Slovencev v Avstriji" (kamera in montaža Sašo Kuharič);
2. Utrinki z ekskurzije in s posvetovanja SED v Porabju (kamera Miha Peče, uredil Naško Križnar, montaža Sašo Kuharič);
3. Gradivo s posveta v Italiji s strokovno ekskurzijo (posnel Urh Vrenjak).

Izdelovalki papirnatih rož: Ana Uti (Monošter) in Iluš Dončec (Števanovci). Foto: Miha Mulh, 12. 03. 2004

Slovensko etnološko društvo je na posvetih pridobilo tudi pre-

cej knjižničnega in informativnega gradiva, posneli smo veliko število fotografij, tako da bi tudi SED lahko počasi začel misliti na ureditev svoje zbirke bogatega gradiva, ki se ustvarja med izvajanjem zanimivega društvenega programa.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 8. 4. 2004

Recenzija, kritika / 1.19 **doc. dr. Naško KRIŽNAR**

NA ROB DRUGEMU ETNOVIDEO MARATONU

»Etnografski film je film, ki rabi bolj prenašanju znanja kot prenašanju emotivne izkušnje.«
(Toni de Bromhead)

V Slovenskem etnografskem muzeju je v četrtek, 18. in v petek, 19. marca 2004, potekal drugi Etnovideo maraton (EVM), kot je kustosinja za etnografski film in organizatorica Nadja Valentinčič imenovala letne preglede slovenske produkcije etnografskega filma. Tokrat je bila predstavljena bera dveh let. Bolj kot ocenam posameznih filmov, ki bodo objavljene drugje, se bom na tem mestu posvetil obravnavi prireditve kot celote.

V Sloveniji ne poznamo tradicije javnih predvajanj etnografskih filmov. Nismo še imeli festivala ali velikega mednarodnega kongresa z vzporednim filmskim programom. Na naših redkih mednarodnih konferencah smo gledali etnografske filme kolegov iz tujine le kot dodatek njihovim referatom. Največja prireditve doslej je še vedno Retrospektiva slovenskega etnološkega filma v Cankarjevem domu leta 1982, ob izdaji Filmografije slovenskega etnološkega filma, kjer je bilo predvajanih 54 etnografskih filmov in dokumentarcev na etnološke teme iz vse slovenske kinematografije.

Po ogledu celotnega programa EVM, ki je štel 15 enot, sem prišel do ugotovitev in misli, ki jih predstavljam v nadaljevanju. Najprej mi je padlo v oči veliko število producentov in avtorjev ter pestrost zvrsti. To je vsekakor, v primerjavi z lanskim letom, produkcijski in organizacijski uspeh.

Zastopanih je bilo osem producentov, od tega so štirje iz profesionalnih ustanov (Avidiovizualni laboratorij ISN ZRC SAZU, Muzej novejšje zgodovine Celje, Goriški muzej, Slovenski etnografski muzej in Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo), ostali so Poletna šola vizualnega, dva študentska kluba in zasebnica.

Med njimi je velika razlika v stopnji razumevanja statusa etnografskega filma v etnologiji in njenih aplikacijah. To si lahko